

Posudek oponenta diplomové práce

Název bakalářské práce: Téma telesnosti vo fenomenologických skúmaniach estetickej skúsenosti krajiny

Autorka: Jana Slančíková

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Miloš Ševčík, Ph.D.

Oponent bakalářské práce: Mgr. Ondřej Dadejčík, Ph.D.

Na obecné rovině je diplomová práce Jany Slančíkové věnována estetické zkušenosti krajiny jako „interaktivnímu fenoménu“. Ústřední postavou tohoto pojednání je americký filozof a estetik Arnold Berleant, resp. jím rozvinutá koncepce „estetiky zapojení“ (*aesthetics of engagement*), vytvořená v minulém půlstoletí jako alternativa vůči tradiční estetice. Tedy té estetice, která se zaměřuje primárně na objekty namísto dění a procesu, esteticke, která je dualistická, založená na subjekt-objektové polaritě. Tuto tradiční estetiku Berleant spojuje s především s kantovskými kořeny (zejména pojmem nezainteresovaného zálibení), zaměření na objekt je však přítomno dle jeho názoru i ve velké části kontinentální i anglo-americké (analytické) estetické teorie, jakkoli jsou některé z těchto přístupů vůči zmíněnému kantovskému dědictví také kritické.

Alternativou vůči kritizovanému dogmatu – ideji nezainteresovanosti – se pro Berleanta stává pojem prostředí (*environment*) vycházející z předpokladu aktivní a participační obsaženosti živého organismu v komplexně a dynamicky chápané situaci. Arnold Berleant vytváří jistou formu eklektického pojetí se dvěma hlavními inspiračními zdroji, filozofií amerického pragmatismu a fenomenologií vnímání Maurice Merleau-Pontyho. Nutno zdůraznit, že ačkoli jedna z jeho ranných prací nese v podtitulu označení „fenomenologie“ (*Aesthetic Field: A Phenomenology of Aesthetic Experience*, 1970), je Berleantova pojetí přiznaně fenomenologií pouze inspirována.

Jeden z realizovaných cílů autorky, tj. revidovat Berleantovo pojetí na pozadí „skutečné“ fenomenologie – dvou v mnohém příbuzných koncepcí Maurice Merleau-Pontyho a Jana Patočky – tedy dává smysl, neboť slibuje zvýraznění a tedy i lepší pochopení Berleantovy koncepce, jejich výhod i nedostatků. Autorka však postupuje ve svém výkladu způsobem, který není zcela přehledný, přesněji řečeno předvídatelný. Věnuje se průběžně představení základních pojmů Berleantovy koncepce, aby ve chvílích, kdy uzná za vhodné, připojila dílčí exkurz o tom, co příbuzného v této věci v některém ze svých děl poznamenávají Merleau-Ponty a Patočka.

K pojmu krajiny, který je pro celé autorčino zkoumání centrální, se autorka přibližuje, či cyklicky vrací v různých souvislostech, jež jsou dány prezentovanou částí Berleantovy koncepce, ať už se jedná o procesualitu estetické zkušenosti, nebo důraz na smyslovost a tělesnost jako nedílnou složku estetického zakoušení. Vlastním tématem se tento pojem prostřednictvím Berleantových tezí stává ve třetí části. Systematické komparativní pojednání toho, jak je tento pojem používán u Berleanta a u dvou zmiňovaných fenomenologických autorů (popřípadě z hlediska současného fenomenologického bádání, např. Casey, Malpas, Tilley aj.) práce neobsahuje.

Představení Berleantových pojmů pokládám za víceméně adekvátní, nikoli však vyčerpávající (vzhledem k relevantním dílům, jež bylo ještě možné zohlednit), obdobně pokládám za oprávněné vysledované konvergence a překryvy mezi Berleantovým přístupem a myšlením vybraných fenomenologických filozofů. (Pouze nerozumím, proč autorka překládá „participatory model“ jako „participiální model“, může se však jednat o můj nedostatek ve znalosti slovenštiny; měl jsem za to, že překlad „participační/participačný model“ umožňuje jak čeština, tak slovenština.) Další drobnou nejasnost ve mne vzbuzuje formulace na s. 16: „Dôležité je však podľa Berleanta rozlišovať medzi reflektívnym, analytickým postojom kognitívneho postupu a na druhej strane oceňujúcim zážitkom, ktorý je podľa jeho slov priamym, a na rozdiel od postoja teoretického „kreatívne naliehavým“. V tom by naopak súhlasil Berleant s Deweym, ktorý rozlišuje preanalytickú a reflektívnu fázu estetickej skúsenosti.“ Obecný rozdíil mezi analytickým přístupem a přístupem, řekněme intuitivním je mi víceméně jasný, ale rozlišení „preanalytické a reflexivní fáze estetické zkušenosti“ mi zřejmý není. Berleant podle autorky tedy rozlišuje dva typy postoje (teoretický a oceňující) a v tomto prý souhlasí s Deweym, který je ale chápe v rámci estetické zkušenosti? U obhajoby by mohla autorka tyto formulace vysvětlit, popř. odkázat na příslušná místa v díle obou filozofů.

Jestliže v případě sledovaných podobností mezi Berleantem a fenomenologickým hlediskem v zásadě souhlasím, ve chvílích, kdy autorka Berleanta kritizuje, mi smysl poněkud uniká. Jana Slančíková se na s. 39 dostává k ústřednímu tématu jak pro Berleanta samotného, tak pro srovnání Berleantovy koncepce s fenomenologickou filozofií či dokonce estetikou. Tímto tématem je dlouhodobá Berleantova kritika tradiční, kantovské estetiky a již zmíněné ideje nezajímavého zájmu, popř. jejích variant v podobě různých pojetí estetického postoje. Autorka zde píše: „Jeden z najviac diskutovaných psychologických faktorov, ktoré autor v rámci svojej estetiky rozoberal a vymedzoval sa voči nemu, je idea nezajímavosti (dissinterestednes) tak, ako ju popísal Kant a s tým súvisiaca idea estetickej dištancie (aesthetic distance), popísanej Edwardom Bulloughom.“ (s. 39) Pominu-li drobné nepřesnosti, z autorčina podání není jasné, zda je zde nějaký významný rozdíl co se týče srovnání Berleantovy pozice a „fenomenologického pozadí“ bakalářské práce. Je zřejmé, že autorka pojem estetické či psychické distance proti Berleantovi hájí (v jeho pojetí údajně dochází k desinterpretaci pojmu). Formulacím, které by toto zkrácení měly doložit příliš nerozumím. Jana Slančíková píše: „Prvým problémom je, že Berleant vo svojej práci často zamieňa fyzickú dištanciu za psychickú. Následne ohľadom výčítiek v rámci psychickej dištancie (ktoré Berleant interpretuje ako úplné vyradenie praktickej stránky vecí je z Bulloughovej interpretácie z pera Vlastimila Zusky zrejme, že Bullough svojím konceptom vytvoril „antinómiu dištancie. To znamená, že adekvátne balansovaný postoj medzi poddištancovaním a predištancovaním percipienta je akousi zárukou toho, že dištancia bude vždy adekvátne vzhľadom k percipovanému objektu či javu, pretože i podľa Bulloughových slov je pri vnímaní umenia síce vysoké zníženie dištancie žiaduce, avšak bez jej straty“. (s. 39–40)

Domnívá se autorka, že pokud by Berleant nezaměnil fyzickou distancí za psychickou (což si myslím nečiní) a přečetl si uvedené upřesnění, podle něhož Bullough „svojím konceptom vytvoril „antinómiu dištancie“, pak by souhlasil? U celé formulace mi není zcela jasné, jak by mělo takovéto uvedení na pravou míru učinit pojem estetického postoje, či nezajímavosti pro Berleanta přijatelným. Autorka dále už jen slibně dodává, že „ako však v odpovedi na túto esej poznamenáva správne Hepburn, nezaujatý postoj nemusí byť nutne zastaraným a nevyužitelným, pretože predsa len dokáže oddeliť praktický interes od estetického. Nemusí ísť podľa Hepburna nutne o izolovanosť človeka a sveta akú má na mysli Berleant“. (s. 40) Tímto však bez odkazu pro práci významné téma opouští. (s. 40)

Omezím-li se již jen na celkové zhodnocení, navzdory výše uvedeným připomínkám považuji diplomovou práci Jany Slančíkové za poměrně kvalitní, povětšinou na odpovídající gramatické a stylistické úrovni (nakolik mohu posoudit) a založenou na prostudování a pochopení dostatečného rozsahu potřebné odborné literatury. Doporučuji diplomovou práci z těchto důvodů k obhajobě a v případě jejího úspěšného průběhu navrhuji hodnotit ji stupněm **velmi dobře**.

V Praze a Litoměřicích 19. 6. 2016

Ondřej Dadejík